

УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА РЕЦЕПТИВНИТЕ И ПРОДУКТИВНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА УЧЕНИЦИТЕ ПРИ ИЗУЧАВАНЕ НА СТАРОГРЪЦКАТА ДРАМА В СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ

Екатерина Каралеева

56. СОУ „Проф. К. Иречек“ – София

Резюме. Статията представя иновационна технология за развиване на рецептивните и продуктивните компетентности на учениците в средното училище при изучаването на жанровата специфика на старогръцката трагедия. Изследването мотивира успешно прилагане на един съществен ресурс за литературното образование. Представените етапи в реализацията на технологията са илюстрирани с дейности, насочени към възприемане на художествения текст чрез електронна презентация на литературен анализ и основа за сценичен спектакъл. Водещо е разбирането, че електронните варианти на ученическите анализи визуализират новото знание, създават представа за развитието на драматическия жанр до неговото окончателно оформяне в трагедиите „Едип цар“ и „Антигона“ на Софокъл и „Електра“ на Еврипид. Технологията може да бъде полезна в процеса на усвояването на старогръцката драма като част от културното наследство на класиката, както и за възпитаването на компетентна съвременна театрална публика.

Keywords: classical art, ancient Greek drama, tragedy, poetics of the drama, genre traits, independent studying, literary analysis, receptive and productive competences

Съвременното разбиране за грамотност е пряко свързано с понятието мултимедийна култура като способност за боравене с различни начини за аудио-визуално представяне на информацията. Доказано е, че мултимедийната педагогика разширява възможностите на учениците да стават по-компетентни и талантиливи, като изразяват пълноценно „своя интелект и въображение, лингвистичните си и артистични способности“ (Тодоров, 2007). Разширяването на съвременното виждане за категорията „грамотност“ предполага включване на интерактивни компоненти, отразяващи новия етап в обновяването на образователните технологии.

Наредба № 2 на МОН за учебното съдържание предвижда в резултат на обучението по информационни технологии в края на прогимназиалния етап ученикът да използва възможностите на компютърната система за възпроизвеждане на мултимедийно съдържание умение, което е предпоставка за успешно интерактивно обучение в часовете по литература.

Преподаването на литература в средното училище изисква съобразяване с индивидуалните способности на ученика да възприема художествената условност на литературния текст, да разбира словото в „разговор“ с твореца, да осмисля и чувства неговите послания. Интерпретацията на художествения текст съчетава изследователска технология и образователен модел и за да бъде тя успешна, ученикът трябва да осмисли прочетеното и да предложи мултимедийното му представяне, движен от своето творческо и емоционално въображение. Така се провокират изследователските интереси на подрастващите. Целта не е запаметяване на факти, а мисловно опериране с образи и представи. Ето защо е необходимо да се овладяват стратегии за самостоятелно учене и за активно включване в познавателната дейност. Литературното образование е творчески процес, при който анализът на текста означава да изразиш мнение, да заемеш позиция, да разтълкуваш творбата, като опознаеш съставните ѝ части.

Изработването на електронната презентация изисква справяне с проблем и дава възможност за генериране на идеи. На учениците се поставят задачи, които се решават в екип, и по време на работата въз основа на свършеното се дават допълнителни насоки. Умелото съчетаване на традиционното с компютърното обучение увеличава интереса на младите хора и ги мотивира да станат дейни участници в образователния процес, повишава познавателната им активност, създава умения за усвояване на учебни техники и развива важни качества като сътрудничество, индивидуален принос за крайния продукт, отговорност.

Преподаването на старогръцка драма в средното училище цели да създаде отношение към жанра в процеса на общуване с художествения текст. Работата с изучаваните трагедии се основава на принципен модел за обучение, при който всеки урок се явява стъпка от процеса на литературното образование, подчинен на основните дидактически принципи научност, достъпност, приемственост и нагледност.

Успешно апробираната през 2014 г. технология предлага модел за интегриране на компютърната презентация при усвояване на жанра драма в IX клас, чиято реализация преминава в три етапа.

През първия етап (теоретично ниво) учениците усвояват знания за произхода на драмата и театъра, за поетиката и организацията на драматическото действие, поставянето и развитието на конфликтите, изграждането на характерите. Изясняват се революционната роля на Есхил като „баща“ на атическата трагедия, нововъведенията на Софокъл и Еврипид, които оформят жанровия облик на драмата в епохата на класиката. Специално внимание се обръща на анализа на драматическото действие, изясняват се ключовите понятия трагедия, трагически герой, трагически конфликт, трагическа вина, айдос, хюбрис и катарзис, усвоява се алгоритъм за анализа на текста и характеристиката на героите.

През втория етап (емпирично ниво) базисните компетентности за драмата и театъра, като част от старогръцкото словесно изкуство, се развиват чрез самосто-

ятелно учене с изготвянето на електронни презентации по зададени теми. Електронните варианти на ученическите анализи визуализират новото знание, създават представа за развитието на драматическия жанр в трагедиите „Едип цар“ и „Антигона“ на Софокъл и „Електра“ на Еврипид, затвърждават уменията на деветокласниците да работят целенасочено и задълбочено с художествен текст, предназначен за сцената.

През третия етап учениците развиват и усъвършенстват продуктивните си умения за водене на дебат, защита на теза, създаване на аргументативен текст, изготвяне на рецензия за спектакъл. Успешното изпълнение на тези задачи изисква знания за жанровата специфика на драмата, които се обезпечават с работата през първия и втория етап на предложената иновационна технология, чрез която:

- се преодолява фрагментарността на знанията;
- систематизират се знанията, като се изяснят въпросите кога и защо се появява драмата и как се оформя жанровата ѝ природа;
- полагат се основите за надграждане на компетентностите в следващите класове при изучаването на западноевропейската и българската драматургия.

Предпоставка за успешната реализация на технологията са използваните методи.

– *Встъпителни лекции*, презентирани от учителя. Те „проиграват“ модела на самостоятелното учене, изясняват основни понятия, осигуряват базови компетентности, върху които учениците изготвят своите проекти с помощта на художествения текст, учебника и допълнителната литература.

– *Индивидуална самостоятелна работа*: девет екипа подготвят и представят пред класа електронни презентации по различни логически свързани теми, така че всеки ученик да възприеме рационално информацията.

– *Беседа*: прилагат се знания и умения, натрупани от опит. Увеличава се груповото участие, което предизвиква взаимодействие за постигане на обща цел. Изявата на ученика е съобразно индивидуалната подготовка и знания.

– *Ролеви игри*: екипът, който презентира темата, влиза в ролята на преподавател, задава въпроси и следи как съучениците му възприемат новата информация. Отговаря на зададените му от аудиторията въпроси. Дейността му се наблюдава и оценява едновременно и от учителя, и от учениците, като в края на часа се обобщават резултатите. Пресъздаването на конкретна ситуация стимулира усвояване на нови поведенчески стилове и прилагане на знанията по предмета.

– *Решаване на казус (дискусия)*: състои се в защита на противоположни гледни точки по темата: „Какво стои в основата на конфликта в „Антигона“? Дискусията се води по три тези от три групи защитници и изисква прилагане на усвоените знания (Герджикова, Ангусева-Тиханова, Димитрова, 2012: 140).

Учебниците са класическото средство за усвояване на определена информация, съобразена с възрастовите особености на ученика. Те са „критически модели, които конституират конкретния текст спрямо комплекса от художествени текстове и интерпретират тези текстове в полето от феномените и значенията на

българската литература и култура“ (Атанасов, 2009). Всяка презентация се качва предварително в електронна поща на класа и се ползва при подготовката за предстоящото тестово изпитване. Художественият текст, учебникът и визуалните информационни източници създават у учениците траен интерес към изучавания материал, самочувствие на изследователи и навици за самостоятелна работа извън традиционната среда.

Основни показатели за успеха на иновационната технология са уменията на учениците да прилагат наученото в процеса на учебната дейност. Чрез четенето на литературна критика те придобиват умения за създаване на интерпретативно съчинение, есе, рецензия и публично изказване. Подготовката на електронната презентация развива социални умения, позволява общуване в извънучилищна среда, създава друг тип комуникация между учителя и учениците и между самите тях, което позволява по-свободно и лесно възприемане на учебния материал.

Планираните дейности за самостоятелно учене чрез изготвяне на електронни презентации по зададена тема се предхождат от проучване на нагласите на деветокласниците чрез анкетиране, разговор за ефективността на новата технология, възлагане на задачите и определяне на екипите.

Учениците извършват определени действия като анализ, сравнение, изменение, моделиране, синтезиране на ключова информация, чиято съвкупност представлява начин на работа или метод според терминологията на различните автори (Маркова, 1983: 63). Изработването на електронни презентации (анализ на драматически текст) изисква репродуктивни умения за възприемане и осмисляне на знания в готов вид (декомпозиране на текст, съставяне на план, отделяне на главното от второстепенното, наблюдение, самостоятелни решения), както и продуктивни умения за частична изследователска дейност, свързана с търсене и проучване на хипотези и решения; доказателства на теза; обобщения и изводи (Кръстева, 2004: 129).

Осъществяването на иновацията ползва инструментариум, адекватен на хронологията на етапите.

– Констатиращ етап:

– *тест*, който проверява рецептивните умения и функционалната грамотност на деветокласниците при работата с драма;

– *анкета* за проучване на общата култура и отношението на учениците към драмата и театъра, както и мотивацията им за участие в апробацията на технологията.

– Реализация на иновационната технология:

– *първи етап*: чрез интерактивни методи деветокласниците се запознават с теорията на драмата посредством творчеството на Есхил и трагедията „*Прикованият Прометей*“;

– *втори етап*: ученическите презентации разработват темите, застъпени в учебната програма за IX клас в раздела „Старогръцка драма“;

– *трети етап*: деветокласниците създават *аргументативен текст и рецензия* върху филмов спектакъл по изучена трагедия, участват в *дискусия*, правят *публично изказване*.

– Контролен етап:

- тестване чрез въпроси и задачи върху жанровата специфика на драмата след всяка изучена старогръцка трагедия;
- самооценяване на презентациите чрез оценъчни карти;
- участие в дискусия и обобщителен урок върху поетиката на старогръцката трагедия, при които се изисква защита на теза в публично изказване;
- създаване на есе или интерпретативно съчинение;
- рецензия за филмова версия на изучена старогръцка трагедия;
- статистически анализ на резултатите по *Q-критерия на Розенбаум*.

Етапите на технологията се реализират последователно. Технологията се прилага в експериментална паралелка, а нейната ефективност се проверява чрез контролно, в което преподаването се води по традиционна методика с придържане към материала, представен в учебника по литература за IX клас.

Първи етап: преди старта на изследването проверих готовността на учениците за работа извън традиционните методи и форми на обучение. Изложих мотивите и целта на иновационната технология с предположението, че допълнителната работа (изработване на електронни презентации) ще подпомогне усвояването на учебното съдържание, ще развие умения за самостоятелна работа с художествения текст и критическата литература. Въз основа на събраната информация по темите от старогръцката драма и театър учениците ще могат да правят съпоставителни интерпретации, като изхождат от творческата философия на всеки един от тримата трагичи, ще могат по-успешно да аргументират тезите си в съчиненията, които им предстои да напишат, ще оценяват реализирания спектакъл с окото на по-компетентен зрител.

В продължение на два учебни часа учениците се запознаха с възникването и развитието на античната драма, социалната функция на старогръцкия театър, значението на празника и ритуала при оформянето на специфичния литературен род и поетиката на старогръцката трагедия, обоснована от Аристотел. Новите знания се поднасят чрез електронна презентация, която създава визуална представа за промените в културния живот на древните гърци през епохата на класиката. В хода на урока се поставят различни задачи, за да се провери как се възприема новият материал. Теоретичните понятия се илюстрират с конкретни примери от съдържанието на прочетените вече старогръцки трагедии, предвидени за разглеждане в учебната програма. Учениците гледат, коментират, задават въпроси, търсят доказателства в художествения текст, обобщават. В следващите часове се поднасят знанията за Есхил и особеностите на неговата трилогия. Коментират се основни теми (съдбата на полиса, човешката мяра, родовото проклятие), усъвършенстването на драматическата структура в сравнение с диалозите на Теспид

и се преминава към темата за сюжета и структурата на „Прикованият Прометей“. Тук е важно да се разбере как Есхил ползва митовите за Прометей и защо. Проследява се развитието на драматическото действие. Деветокласниците осмислят понятието *трагически конфликт* като обхват и значение, пространствената и времевата перспектива, постановката на проблемите, логиката на *сблъсъците*, чрез които се изграждат характерите. Акцентът при разглеждането на персонажната система се поставя върху *раждането на културния герой*, какъвто е Прометей, и неговото непреходно значение. Чрез евристична беседа, наблюдение, решаване на казуси и мозъчна атака учениците се научават да работят с художествения текст и с учебника, без да се притесняват от обема, усвояват по-лесно знанията, превръщат ученето в откривателство и чрез него – в удоволствие.

Втори етап: протича в рамките на около два месеца. Темите се разглеждат чрез самостоятелно изработените ученически презентации по проблеми, следващи учебната програма, и се съотнасят с жанровата природа на драмата в конкретни трагедии от творчеството на Софокъл и Еврипид. Тиванският митологичен цикъл и тълкуванията на Софокъл, възплетени в трагедията му „Едип цар“, сюжетът и структурата на трагедията, анализът на драматическото действие, ролята на експозицията в пролога, трагедийното действие с динамичните *перипетии* и *узнавания*, похватите на „*погрешното мнение*“ и *трагическата ирония*, представени чрез електронна презентация, помагат на деветокласниците да проникнат в същината на драмата като литературен род, да осмислят важни жанрови характеристики чрез понятията *трагическа вина*, *хюбрис* и *катарзис*. Изясняват се въпросите за родовото проклятие и съдбовната предопределеност на човешкото битие. Представата за поетиката на трагедията се доизгражда в урока за упражнение, в който изцяло се работи с текста на произведението.

Жанровата природа на трагедията се „проверява“ по традиционния алгоритъм при разглеждането на „Антигона“. Тук акцентът се поставя върху *двете лица на трагичното* след обстойна съпоставителна характеристика на Антигона и Креон, за да се открие трагическата вина – причина за преминаването на героите „от щастие към нещастие“ по теорията на Аристотел. *Дискусията* за характера на конфликта дава възможност да се проникне детайлно в техниката на драмата и пътищата, по които тя постига своите внушения, за да изпълни социалните си функции.

При Еврипид жанрът се променя чувствително, защото епохата налага нов подход към драмата и театъра. Изчерпаните митологични сюжети отстъпват място на сцените от живота на обикновения човек. Водеща е вярата, че човечността и свободният разум са пътят към щастието. В духа на новите социални и политически движения в Атина през V в. пр. Хр., за разлика от Есхил и Софокъл, Еврипид изследва вътрешните противоречия у героите – нещо, за което тогавашният зрители не е подготвен. Носител на трагичното става човекът, обладан от *силна страст*, и драматургът прави разтърсващи промени в жанра, за да го спаси от

самоизчерпване. Именно това „*рушене*“ на трагедията носи на Еврипид прозвището „*философ на сцената*“. Новаторската драматическа техника на поета се доказва в аналитичния прочит на „Електра“ чрез проследяване на трагедийното действие, разкриването на характеристиките и осмислянето на *хюбриса* като естествена проява на човека. Идеята е да се стигне до прозрението, че героите на Еврипид са трагично затворени в себе си, неспособни да разберат онова, което им се случва извън Аза, затова рухват като личности при осъзнаването на собствения си егоизъм. Оттук следва и обобщението за Еврипид като откривател на *драмата* произведението, което не е трагедия, нито комедия. Той става духовен баща на новата епоха – елинизма, и звучи винаги актуално. Литературният род *драма* е оформил облика си окончателно.

Учениците трябва да се убедят, че това, което са научили, ще бъде полезно и приложимо. Последвалите дейности доказват ефективността на технологията. Създаването на аргументативен текст и рецензия на спектакъл по изучавана трагедия има ключово значение, защото демонстрира *продуктивните умения* на деветокласниците. Сравнителният анализ на резултатите отчита значителен успех в полза на експерименталната паралелка и илюстрира ефективността на приложената иновация.

Образователната технология за самостоятелно учене чрез изготвяне на електронни презентации стимулира интереса на учениците към старогръцката драма и театър като част от европейското културно наследство и улеснява усвояването на знанията по старогръцка литература. Запознаването с класическите образци се превръща в творчески процес, който възпитава общочовешки нравствени ценности и променя отношението към изучавания материал. Потвърждават се изводите на водещи специалисти, че мултимедийното обучение е необходимо условие за учебната дейност и подпомага активно процеса на усвояване на жанровите особености на драмата в девети клас. Старогръцката трагедия става интересна и лека за усвояване, когато се създадат условия за творческо мислене, самостоятелна работа и за излизане от стандартите на ученическото поведение. Така се възпитават мяра за стойностното театрално изкуство и самочувствие на компетентна театрална публика, от която обществото ни се нуждае, особено в кризи като днешната.

ЛИТЕРАТУРА

- Атанасов, В. (2009). Методика на литературното образование двадесет години по-късно. *Български език и литература*, 6.
- Герджикова, В., Ангушева-Тиханова, А., Димитрова, М. (2012). *Литература за IX клас*. София.
- Кръстева, А. (2004). *Иновации в училищното образование*. Велико Търново.
- Маркова, А. (1983). *Формиране на мотивации за учене в школно време*. Москва.

Тодоров, Ю. (2007). За понятието мултимедийна грамотност. *Доклади на Петата есенна научна конференция на ФНПП*, София.

REFERENCES

- Atanasov, V. (2009). Metodika na literaturnoto obrazovanie dvadeset godini po-kasno. *Balgarski ezik i literatura*, 6.
- Gerdzhikova, V., Angusheva-Tihanova, A., Dimitrova, M. (2012). *Literatura za IX klas*. Sofiya.
- Krasteva, A. (2004). *Inovatsii v uchilishtното образование*. Veliko Tarnovo.
- Markova, A. (1983). *Formirovanie motivatsii ucheniya v shkolnom vozraste*. Moskva.
- Todorov, Yu. (2007). Za ponyatiето multimediyна gramotnost. *Dokladi na Petata esenna nauchna konferentsiya na FNPP*, Sofiya.

IMPROVEMENT OF RECEPTIVE AND PRODUCTIVE COMPETENCES OF THE STUDENTS IN THE STUDY OF ANCIENT GREEK DRAMA IN HIGH SCHOOL

Abstract. The article presents an innovative approach for the development of receptive and productive competencies of students in secondary school in the study of the genre specificity of the Greek tragedy. The research instigates a successful implementation of an essential resource for the study of literature. The different stages of the implementation of this approach are illustrated with activities aimed at providing a better understanding of the literary text by taking the analysis on an electronic presentation and by giving a basis for a stage show. A leading concept is that the electronic adaptation of the student analyzes help them to visualize the new knowledge and to convey the impression of the development of the dramatic genre to its final version in the Sophocles tragedies “Oedipus Rex” and “Antigone” and Euripides’s “Electra”. The approach could be useful for the process of learning the Greek drama as part of the cultural heritage of the classics as well as for the education of a competent contemporary theater audience.

✉ **Mrs. Ekaterina Karaleeva**
High School “Prof. Konstantin Irechek”
Sofia, Bulgaria
E-mail: ekaterina.karaleeva@mail.bg